

УДК 069.01

<http://orcid.org/0000-0002-3019-5131>

СЕМІОТИЧНА МОВА МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ

А.О. Сошніков, доктор філософських наук, доцент кафедри музеєзнавства і пам'яткознавства факультету соціальних комунікацій ХДАК

Дане дослідження побудовано на поданні функціонування і еволюції експозиції музею як знакової системи, в якій експонат – елемент «тексту» експозиції – співвідноситься зі знаком певного типу. При семіотичному розгляді музею в якості знаків виступають музейні предмети. Вони є основними джерелами накопичення, збереження і передачі інформації в просторі музею. Музейний предмет, з точки зору семіотики, може бути розглянуто як об'єкт природної спадщини або штучно створений людьми предмет, вилучений з-поміж його побутування і наділений здатністю передавати певний сенс, значення. Багатозначність музейного предмета дозволяє розглядати його як якийсь культурно-історичний знак. Визнання знаковості за музейним предметом, в свою чергу, дає можливість поглянути і на експозицію музею з іншої, семіотичної точки зору. Наповнений предметами простір постає у вигляді сукупності знаків і, отже, являє собою складну семіотичну систему, свого роду культурологічний мікрокосм, або, іншими словами, текст. Експозиція є навіть не одним, а безліччю різних текстів: авторським, власне предметним, глядацьким. При цьому ці різні тексти не існують окремо один від одного, вони взаємно розвиваються і доповнюються, тобто знаходяться в постійній взаємодії, ведуть діалог. У такому випадку ми можемо констатувати, що в музейній експозиції розгортається справжня інтертекстуальність. Інформаційно-семіотичний підхід, в якому культура розглядається як семіотичний процес, відкриває широкий спектр інструментальних, аналітичних можливостей для гуманітарних досліджень.

Ключові слова: музей, музейна комунікація, музейний предмет, семіотика, знак, експозиція, експонат.

Постановка проблеми. З середини ХХ ст. відбувається переосмислення місця і ролі музею в суспільстві. Музеї починають сприйматися, в першу чергу, з точки зору збереження і передачі інформації, а дослідники даного феномена все частіше звертаються до комунікативного підходу. Цей підхід спирається на семиотическую модель культури, підкреслюючи, що всі явища культури – від повсякденних фактів до сформованих феноменів науки, мистецтв та філософії – закріплені в знаках і знакових системах [1, с. 34].

Мета даного дослідження – розглянути композиції музейних предметів та їх знакову сутність як певний текст, мову експозиції. Це дослідження побудовано на поданні функціонування і еволюції експозиції музею як

знакової системи, в якій експонат – елемент «тексту» експозиції – співвідноситься зі знаком певного типу. Однак, в силу умовності і відносності даної знакової моделі (як і будь-якої іншої), стосовно музейної експозиції, будемо розглядати цю модель як фундаментальну метафору, що дозволяє розкрити принципові закономірності, але не претендує на однозначне, суворе опис такого складного реального процесу.

Виклад основного матеріалу. При семіотичному розгляді музею в якості знаків виступають музейні предмети. Вони є основними джерелами накопичення, збереження і передачі інформації в просторі музею. Музейний предмет, з точки зору семіотики, може бути розглянуто як об'єкт природної спадщини або штучно створений людьми предмет, вилучений з-поміж свого побутування і наділений здатністю передавати певний сенс, значення.

Знакові взаємозв'язки різних об'єктів дійсності досліджувалися з моменту становлення семіотичного знання. Уже в перших семіотичних дослідженнях (Ч.С. Пірс, Ч.У. Морріс, Ф. де Соссюр, Л. Єльмелев) розрізнялися поняття «знак» і «матеріальний предмет» як два різних явища. Поняття знака ширше і включає в себе матеріальні властивості і можливості того чи іншого предмета, але при цьому поєднуючи в собі ще кілька компонентів.

Перший компонент, який можна виділити в структурі знака – це матеріальна основа. Відносно семіотики музею – це втілення даного знака, що дозволяє розглядати його як частину матеріальної культури і засіб закріплення інформації [3, с. 206].

Другий обов'язковий компонент кожного знака – це його значення, або денотат, тобто те змістовне наповнення, яке даному знаку приписується. При семіотичному розгляді музейного предмета денотативний план проявляється в уявленні про нього як про щось унікальне, цінне, що заслуговує уваги. Денотат знака відповідає за виділення деяких предметів з ряду інших з метою збереження їх і проявляється ще з епохи передмузейного збирання. Значення предмета, поміщеного в музейний простір, одинично і стійко. Визначення його відбувається лише один раз (зазвичай при першому контакті з пред-

метом), а потім тільки доповнюється. Принципово значення може бути змінено тільки за умови, що предмет більше не буде знаходитися в музеї [3, с. 206].

Третім компонентом у знаковій структурі виступає десигнат знака. Це інформація, на яку вказує знак. Сюди входить сукупність всіх відомостей, укладених в музейному предметі (дані про автора, час і місце створення, зовнішні характеристики тощо) [3, с. 206].

Вступаючи в процес комунікації, знак адресується отримувачу інформації, створюючи у свідомості цієї людини рівноцінний знак. Це відображення зчитаної зі знака інформації Ч.С. Пірс називає інтерпретацією [4, с. 177]. Вона є четвертим компонентом [3, с.206].

Поєднання цих чотирьох компонентів в музейному предметі визначає його знаковість, тобто властивість чогось бути знаком [5, с. 30]. Вона притаманна всім іманентно і визначається властивостями, закладеними в них самих.

Багатозначність музейного предмета дозволяє розглядати його як якийсь культурно-історичний знак. Визнання знаковості за музейним предметом, в свою чергу, дає можливість поглянути і на експозицію музею з іншої, семіотичної точки зору. Наповнений предметами простір постає у вигляді сукупності знаків і, отже, являє собою складну семіотичну систему, свого роду культурологічний мікрокосм, або, іншими словами, текст.

Експозиція є навіть не одним, а безліччю різних текстів: авторським, власне предметним, глядацьким. При цьому ці різні тексти не існують окремо один від одного, вони взаємно розвиваються і доповнюються, тобто знаходяться в постійній взаємодії, ведуть діалог. У такому випадку ми можемо констатувати, що в музейній експозиції розгортається справжня інтертекстуальність.

Музей можна назвати своєрідним літописом часів, міжкультурної комунікаційною системою. Зберігаючи і представляючи експонати, він дає інформацію про історичний процес, подібно писемному джерелу [2, с. 117].

Семіотичний характер будь-якої музейної експозиції виражається в комбінації знаків, що несуть в собі поняття про явища природи і діяльність

людини. Здатність експоната розповідати про об'єкт, заміщати його, тобто бути знаком, може акцентуватися в більшій чи меншій мірі. Це пов'язано з наявністю більшої самостійної цінності у унікальних музейних предметів і меншою – у типових предметів. Експонування унікального предмета має виявляти найбільш яскраві грані його смислового і естетичного потенціалу, що існує незалежно від контексту експозиції. Що ж стосується типового предмета, то він наділяється певним сенсом тільки будучи включеним в експозиційний текст. У зв'язку з цим можна спостерігати певну закономірність в тому, як співвідноситься міра знаковості експоната з профілем музею, в колекцію якого цей експонат включений в якості музейного предмета. Найбільш велика роль предмета як знака в музеях, основа колекції яких – типові предмети. Це природничо-наукові музеї, музеї науки і техніки, промислові, сільськогосподарські музеї. Твір мистецтва – це цілісний самостійний художній образ, і роль його як елемента знакової системи музейної експозиції другорядна. Однак навіть в художньому музеї, експонати якого більшою мірою розкривають власну палітру смислів, знакова функція, нехай і факультативно, властива експонованим предметам [6].

Висновки. Таким чином, знаковість музейних предметів дозволяє досліджувати комунікативні процеси, що відбуваються в музеї, з позицій семіотики. Інформаційно-семіотичний підхід, в якому культура розглядається як семіотичний процес, відкриває широкий спектр інструментальних, аналітичних можливостей для гуманітарних досліджень.

Література

1. Гессе С.В. Семіотика стиля зрєння / С.В. Гессе // Вєстник Поморського університета. Серія: Гуманитарніє і соціальніє науки. – 2008. – №3. – С.34-37.
2. Ковешнікова Е.А. Музейний експонат як інформаційний текст міжкультурної комунікації / Е.А. Ковешнікова // Вєстник КємГУКІ. – 2010. – №13. – С.115-125.
3. Мишуровська О.С. Семіотический анализ знакової специфіки музейного предмета / О.С. Мишуровська // Вєстник Ленінградського державного університета ім. А.С. Пушкіна. – 2011. – С. 205-211.
4. Пірс Ч.С. Учення о знаках / Ч.С. Пірс // Избранные философские произведения / пер. с англ. К. Голубович, К. Чухрукідзе, Т. Дмитриєвой. – М.: Логос, 2000. – С.176-233.

5. Пятигорский А.М. О некоторых теоретических предпосылках семиотики / А.М. Пятигорский // Избранные труды. – М.: Школа «Языки русской литературы», 1996. – С. 30-32.

6. Чеснокова М.А. Эволюция музейной экспозиции как знаковой системы: диссертация кандидата культурологии: 24. 00. 03 – музееведение, консервация и реставрация историко-культурных объектов / М.А. Чеснокова. – СПб, 2010. – 163 с.

СЕМИОТИЧЕСКИЙ ЯЗЫК МУЗЕЙНОЙ ЭКСПОЗИЦИИ

А.А. Сошников

Данное исследование построено на представлении функционирования и эволюции экспозиции музея как знаковой системы, в которой экспонат – элемент «текста» экспозиции – соотносится со знаком определенного типа. При семиотическом рассмотрении музея в качестве знаков выступают музейные предметы. Они являются основными источниками накопления, хранения и передачи информации в пространстве музея. Музейный предмет, с точки зрения семиотики, может быть рассмотрен как объект природного наследия или искусственно созданный людьми предмет, изъятый из среды его бытования и наделенный способностью передавать определенный смысл, значение. Многозначность музейного предмета позволяет рассматривать его как некий культурно-исторический знак. Признание знаковости за музейным предметом, в свою очередь, дает возможность взглянуть и на экспозицию музея с другой, семиотической точки зрения. Наполненное предметами пространство предстает в виде совокупности знаков и, следовательно, представляет собой сложную семиотическую систему, своего рода культурологический микрокосм, или, другими словами, текст. Экспозиция является даже не одним, а множеством различных текстов: авторским, собственно предметным, зрительским. При этом эти различные тексты не существуют отдельно друг от друга, они взаимно развиваются и дополняются, то есть находятся в постоянном взаимодействии, ведут диалог. В таком случае мы можем констатировать, что в музейной экспозиции разворачивается настоящая интертекстуальность. Информационно-семиотический подход, в котором культура рассматривается как семиотический процесс, открывает широкий спектр инструментальных, аналитических возможностей для гуманитарных исследований.

Ключевые слова: музей, музейная коммуникация, музейный предмет, семиотика, знак, экспозиция, экспонат.

SEMIOTIC LANGUAGE OF THE MUSEUM EXPOSITION

A.A. Soshnikov

This research is based on the presentation of the functioning and evolution of the museum exposition as a sign system, in which the exhibit – an element of the "text" of the exposition – corresponds to a sign of a certain type. At a semiotic examination of a museum museum items act as signs. They are the main sources of accumulation, storage and transmission of information in the museum space. The museum object, from the point of view of semiotics, can be considered as an object of natural heritage or artificially created by people, seized from the environment of its existence and endowed with the ability to convey a certain meaning, meaning. The ambiguity of the museum object allows us to regard it as a cultural and historical sign. Recognition of the sign for the museum object, in turn, gives an opportunity to look at the museum exposition from a different, semiotic point of view. The space filled with objects appears as a collection of signs and, consequently, is a complex semiotic system, a kind of culturalological microcosm, or, in other words, a text. The exposition is not even one, but a lot of different texts: author's, actually objective, spectator. However, these different texts do not exist separately from each other, they mutually develop and supplement, that is, are in constant

interaction, conduct a dialogue. In this case, we can state that a real intertextuality is unfolding in the museum exposition. The information-semiotic approach, in which culture is viewed as a semiotic process, opens up a wide range of instrumental and analytical possibilities for humanitarian research.

Key words: museum, museum communication, museum item, semiotics, sign, exposition, exhibit.